

TRASHËGIMIA KULTURORE NË

FO KU S.

TRASHËGIMIA KULTURORE NË SHqipëri

TRASHËGIMIA
KULTURORE NË **FO
KU
S.**

CH
WB
Cultural
Heritage without Borders
ALBANIA

ICOMOS
international council on monuments and sites
ALBANIA

BOTIMI I TEKSTEVE BURIMORE
MBI PRAKTIKAT E RUAJTJES DHE
MENAXHIMIT TË TRASHËGIMISË
KULTURORE NË GJUHËN SHQIPE

Titulli: “Trashëgimia Kulturore në Fokus: Botimi i teksteve burimore mbi praktikat e ruajtjes dhe menaxhimit të trashëgimisë kulturore në gjuhën shqipe”

Botimi është mundësuar nga “Trashëgimia Kulturore pa Kufij Shqipëri” (Cultural Heritage without Borders Albania (CHwB Albania) me mbështetjen financiare të Suedisë nëpërmjet Agjencisë Ndërkombëtare për Zhvillim.

Përkthimet nga origjinali: Të ndryshëm referuar në çdo dokument përkatësisht

Redaktoi: Boiken Abazi

Parathënie për botimin nga: Elena Mamani, Lorenc Bejko dhe Boiken Abazi

Koordinoi procesin e përkthimeve dhe publikimit:

Elena Mamani, Regina Vathi, Pezana Rexha

Foto: © Bjori Thana, Regina Vathi

Dizajni: Ina (Hina) Shkëmbi, Joniz Osmanagaj

© CHwB Albania © ICOMOS Albania

Viti i botimit: 2023

196 f.: me foto ; 21 x 21 cm

ISBN: 9789928801081

1.Pasuria kulturore 2.Ruajtja dhe restaurimi 3.Menaxhimi 4.Shqipëri

904 :72 .03(496.5)

Shtëpia Botuese: “Graphic Line-01”

This work is distributed under the Creative Commons BY-NC-ND 4.0 licence, which enables re-users to copy and distribute the material in any medium or format in non-adapted form only, for non-commercial purposes only, and only so long as attribution is given to the creator.

Ky botim publikohet bazuar në licencën nga “Creative Commons BY-NC-ND 4.0”, e cila u mundëson ripërdoruesve të kopjojnë dhe shpërndajnë materialin në çdo mënyrë komunikimi ose format, por vetëm duke mos kryer përshtatje të formës, duke mos e përdorur për qëllime tregtare, si dhe për aq kohë sa i jepet krijuesit atributi përkatës.

DEKLARATA E XI'AN-it (Sianit): MBI KONSERVIMIN E MJEDISIT RRETHUES TË STRUKTURAVE, SITEVE DHE ZONAVE TË TRASHËGIMISË

Miratuar nga Asambleja e Përgjithshme e 15-të e ICOMOS-it në Xi'an (Sian), Kinë,
më 21 tetor 2005.

ICOMOS

Përkthyer nga: Klodjana Gjata.

Redaktuar nga: Boiken Abazi.

Versioni origjinal © ICOMOS. Ky përkthim nuk është përkthim zyrtar ICOMOS-it. Ky përkthim në gjuhën shqipe botohet me lejen e ICOMOS-it por nën përgjegjësinë e vetme të përkthyesit/botuesit.

PARATHËNIE

Me ftesë nga "ICOMOS-Kinë", me rastin e mbajtjes së Asamblesë së Përgjithshme të 15-të të ICOMOS-it dhe kremtimeve që shënuan 40-vjetorin e përpjekjeve të gjata për të siguruar mbrojtjen dhe ruajtjen e trashëgimisë kulturore botërore si pjesë e zhvillimit të saj të qëndrueshëm dhe njerëzor, u realizua takimi në qytetin antik të Xi'an-it (Sianit) në Kinë, më 17-21 tetor 2005;

Gjatë Simpoziumit Ndërkombëtar të Asamblesë së Përgjithshme mbi "Monumentet dhe sitet në mjediset e tyre rrethuese - ruajtja e trashëgimisë kulturore në ndryshimin e peizazhit urban dhe peizazhit natyror" u përftua nxjerrja e mësimave nga prezantimi i një game të gjerë rastesh dhe reflektimesh, si dhe nga ndarja e përvojave të shumta të Kinës dhe autoriteteve, institucioneve dhe specialistëve mbarëbotërorë të përfshirë në sigurimin e përkujdesit dhe menaxhimit të përshtatshëm të strukturave të trashëgimisë, siteve dhe zonave historiko-urbane, peizazheve natyrore, peizazheve detare, shtigjeve kulturore dhe siteve arkeologjike në kontekstin e ndryshimeve dhe zhvillimit të përshtatshëm; Duke marrë parasysh interesin ndërkombëtar dhe profesional për ruajtjen e mjedisve rrethuese të monumenteve dhe siteve të shprehur edhe në Kartën Ndërkombëtare të Konservimit dhe Restaurimit të Monumenteve dhe Siteve - Karta e Venecias (1964) - dhe në tekstet e shumta që ajo ka frymëzuar, veçanërisht përmes Komiteteve Kombëtare dhe Ndërkombëtare të zhvilluara nga ICOMOS-i, si dhe Dokumentit të Narës mbi Autenticitetin (1994), konkluzioneve dhe rekomandimeve të takimeve ndërkombëtare si "Deklarata Hoi An për ruajtjen e rajoneve historike në Azi" (2003), "Deklarata për rikuperimin e trashëgimisë kulturore të Bam-it" (2004) dhe "Deklarata e Seulit mbi turizmin në qytetet dhe zonat historike të Azisë" (2005);

Duke i kushtuar vëmendje referencave mbi konceptin e mjedisit rrethues sipas konventave dhe rekomandimeve të UNESCO-s, si për shembull: "Rekomandimi në lidhje me ruajtjen e bukurisë dhe karakterit të peizazheve natyrore dhe siteve" (1962), "Rekomandimi në lidhje me ruajtjen e pasurisë kulturore të rrezikuar nga punimet publike ose private" (1968), "Rekomandimi në lidhje me ruajtjen dhe rolin bashkëkohor të zonave historike (1976), "Konventa për ruajtjen e trashëgimisë kulturore jomateriale" (2003), dhe më konkretisht "Konventa e trashëgimisë botërore" (1972) dhe "Udhëzimet mbi zbatimin" e saj, ku mjedisi rrethues renditet si një atribut autenticiteti që ka nevojë të mbrohet nëpërmjet krijimit të zonave mbrojtëse (zonave

tampon), dhe mundësisë së vazhdueshme që kjo sjell për bashkëpunim ndërkombëtar dhe ndërdisiplinor midis ICOMOS-it, UNESCO-s dhe partnerëve të tjerë, si dhe për zhvillime mbi tema të shprehura në Memorandumin e Vjenës (2005), si autenticiteti ose konservimi i peizazheve historiko-urbane;

Duke theksuar nevojën për të trajtuar në mënyrë të përshtatshme transformimin e shpejtë dhe në rritje të qyteteve, peizazheve natyrore dhe shtigjeve të trashëgimisë, i cili vjen si rezultat i ndryshimit në stilin e jetesës, në bujqësi, në zhvillim, në turizëm apo nga fatkeqësi me përmasa të mëdha e me origjinë natyrore ose njerëzore, si dhe për të njohur, mbrojtur dhe mbështetur në mënyrë të përshtatshme praninë kuptimplotë të strukturave, siteve dhe zonave të trashëgimisë në mjediset e tyre rrethuese, si një mënyrë për të reduktuar kërcënimin që këto procese transformuese përbëjnë ndaj trashëgimisë kulturore dhe autenticitetit, si dhe kuptimit, vlerave, integritetit dhe larmisë së saj;

Pjesëmarrësit e Asamblesë së Përgjithshme të 15-të të ICOMOS-it miratuan Deklaratën e mëposhtme të parimeve dhe rekomandimeve, duke e adresuar pranë organizatave ndërqeveritare dhe joqeveritare, autoriteteve në nivel kombëtar dhe vendor dhe të gjitha institucioneve dhe specialistëve të aftë për të kontribuar nëpërmjet legjislacionit, politikave, proceseve të planifikimit dhe menaxhimit për një mbrojtje dhe konservim më të mirë të strukturave, siteve dhe zonave të trashëgimisë botërore në mjediset e tyre rrethuese.

NJOHJA E KONTRIBUTIT TË MJEDISIT RRETHUES TË DOMETHËNIA (RËNDËSIA) E MONUMENTEVE, SITEVE DHE ZONAVE TË TRASHËGIMISË

1. Mjedisi rrethues i strukturave, siteve dhe zonave të trashëgimisë përkufizohet si hapësira e atypëratyshme dhe ajo më e zgjeruar, që kontribuon dhe është pjesë e rëndësisë dhe karakterit të tyre dallues.
Përtej aspekteve fizike dhe pamore, mjedisi rrethues përfshin ndërveprimin me mjedisin natyror, praktikat e kaluara ose të tashme, sociale apo shpirtërore, zakonet, njohurinë tradicionale, përdorimin ose veprimtarinë dhe forma të tjera të aspekteve të trashëgimisë kulturore jomateriale, të cilat krijojnë dhe formojnë hapësirën dhe kontekstin aktual dinamik kulturor, social dhe ekonomik.
2. **Strukturat, sitet apo zonat e trashëgimisë të përmasave të ndryshme, përfshirë ndërtesat**

individuale apo hapësirat e projektuara, qytetet historike, peizazhet historiko-urbane, peizazhet mjedisore, peizazhet detare, shtigjet kulturore dhe sitet arkeologjike e marrin rëndësinë dhe karakterin e tyre dallues nga vlerat e tyre të perceptuara shoqërore dhe shpirtërore, historike, artistike, estetike, natyrore, shkencore apo vlera të tjera kulturore. Ato e marrin domethënien dhe karakterin e tyre dallues gjithashtu nëpërmjet marrëdhënieve të tyre kuptimplota me mjedisin rrethues dhe kontekstin e tyre fizik, pamor, shpirtëror dhe kulturor

Këto marrëdhënie mund të jenë rezultat i një veprimtarie krijuese të planifikuar, i besimit shpirtëror, i ngjarjeve historike, i përdorimit (funksionit) ose i një procesi akumulues dhe organik që transmetohet me kalimin e kohës përmes traditave kulturore.

KUPTIMI, DOKUMENTIMI DHE INTERPRETIMI I MJEDISIT RRETHUES NË KONTEKSTE TË NDRYSHME

3. Të kuptuarit, dokumentimi dhe interpretimi i mjedisit rrethues është thelbësor në përcaktimin dhe vlerësimin e domethënies (rëndësisë) së çdo strukture, siti apo zone të trashëgimisë.

Përkufizimi i mjedisit rrethues kërkon njohje të historisë, evoluimit dhe karakterit të rrethinave të burimit të trashëgimisë. Përcaktimi i mjedisit rrethues është procesi i marrjes në shqyrtim të faktorëve të shumtë, të karakterit të përvojës gjatë një vizite dhe të vetë burimit të trashëgimisë.

4. Të kuptuarit e mjedisit rrethues në një mënyrë përfshirëse kërkon një qasje ndërdisiplinore dhe përdorimin e burimeve të ndryshme të informacionit.

Burimet e informacionit përfshijnë të dhënat zyrtare dhe arkivore, përshkrimet artistike dhe shkencore, historinë e transmetuar gojari dhe njohuritë tradicionale, perspektivat e komuniteteve vendase dhe të atyre që kanë lidhje, si dhe analizat mbi pikëpamjet dhe vështrimet e ndryshme. Tradita kulturore, ritet, praktikat shpirtërore si dhe historia, topografia, vlerat e mjedisit natyror, përdorimi dhe faktorë të tjerë që kontribuojnë në krijimin e gamës së gjerë të vlerave dhe dimensioneve materiale dhe atyre jomateriale të mjedisit rrethues. Përkufizimi i mjedisit rrethues duhet të artikulojë me kujdes karakterin dhe vlerat e

mjedisit rrethues dhe marrëdhënies së tij me burimin e trashëgimisë.

ZHVILLIMI I MJETEVE DHE PRAKTIKAVE TË PLANIFIKIMIT PËR TË RUAJTUR DHE MENAXHUAR MJEDISIN RRETHUES

5. Zbatimi i planifikimit efektiv dhe i instrumenteve ligjore, politikave, strategjive dhe praktikave të menaxhimit të qëndrueshëm të mjedisit rrethues kërkon konsistencë dhe vazhdueshmëri në zbatim, duke reflektuar kontekstin vendas dhe kulturor në të cilin zhvillohen.

Mjetet për menaxhimin e mjedisit rrethues përfshijnë masa të posaçme ligjore, trajnime profesionale, zhvillimin e planeve ose sistemeve gjithëpërfshirëse të konservimit dhe menaxhimit, si dhe përdorimin e metodave të përshtatshme të vlerësimit të ndikimit në trashëgimi.

6. Legjislacioni, rregulloret dhe udhëzuesit për mbrojtjen, konservimin dhe menaxhimin e strukturave, siteve dhe zonave të trashëgimisë, duhet të ofrojnë përcaktimin e një zone mbrojtëse (zonë tampon) përreth tyre, e cila pasqyron dhe konservon domethënien dhe karakterin dallues të mjedisit të tyre rrethues.
7. Instrumentet e planifikimit duhet të përfshijnë dispozita për të kontrolluar në mënyrë efektive ndikimin mbi mjedisin rrethues nga ndryshimet në rritje ose të shpejta.

Vijat e horizontit, korridoret e shikimit dhe distanca e përshtatshme midis çdo zhvillimi të ri publik ose privat dhe strukturave, siteve dhe zonave të trashëgimisë janë aspekte kyç për t'u vlerësuar në parandalimin e pengesave pamore dhe hapësinore të papërshtatshme, ose të përdorimit të truallit në ato mjedise rrethuese që janë të rëndësishme.

8. Vlerësimi i ndikimit në trashëgimi duhet të kërkohet për çdo zhvillim të ri që ndikon në rëndësinë (domethënien) e strukturave, siteve dhe zonave të trashëgimisë dhe në mjediset e tyre rrethuese.

Zhvillimet brenda mjedisit rrethues të strukturave, siteve dhe zonave të trashëgimisë duhet që të interpretojnë dhe kontribuojnë pozitivisht në domethënien dhe karakterin e tij dallues.

MONITORIMI DHE MENAXHIMI I NDRYSHIMEVE QË NDIKOJNË NË MJEDISIN RRETHUES

9. Ritmi i ndryshimit dhe ndikimi individual dhe i akumuluar i transformimit të mjedisit rrethues të strukturave, siteve dhe zonave të trashëgimisë është një proces i vazhdueshëm që duhet monitoruar dhe menaxhuar.
Transformimi i shpejtë dhe në rritje i peizazheve urbane ose rurale, mënyra e jetesës, ekonomia ose mjedisi natyror mund të ndikojnë në mënyrë thelbësore ose të pakthyeshme në kontributin autentik që jep mjedisi rrethues në domethënien e një strukture, siti ose zone të trashëgimisë.
10. Ndryshimi i mjedisit rrethues të strukturave, siteve dhe zonave të trashëgimisë duhet të menaxhohet në mënyrë që të ruaj rëndësinë (domethënien) kulturore dhe karakterin dallues.
Menaxhimi i ndryshimeve në mjedisin rrethues të një strukture, siti ose zone të trashëgimisë nuk ka nevojë domosdoshmërisht të parandalojë ose pengojë ndryshimin.
11. Monitorimi duhet të përcaktojë përfaqset dhe veprimtarinë për vlerësimet dhe për marrjen e masave, si dhe për të parandaluar ose korigjuar përkeqësimin, humbjen e domethënies (rëndësisë) dhe vlerave, si dhe për të propozuar përmirësime në praktikën e konservimit, menaxhimit dhe interpretimit.
Treguesit cilësorë dhe sasiorë duhet të përcaktohen në mënyrë që të vlerësohet kontributi i mjedisit rrethues në domethënien e strukturave, siteve ose zonave të trashëgimisë.
Treguesit e monitorimit duhet të mbulojnë aspekte fizike të tilla si pengimi i pamjes, vijat e horizontit ose hapësira e lirë, ndotja e ajrit, ndotja akustike, si dhe dimensionet ekonomike, sociale dhe kulturore.

PUNA ME KOMUNITETET VENDASE, SI PUNË NDËRDISIPLINORE DHE NDËRKOMBËTARE PËR BASHKËPUNIM DHE NDËRGJEGJËSIM PËR KONSERVIMIN DHE MENAXHIMIN E MJEDISEVE RRETHUESE

12. Bashkëpunimi dhe përfshirja e komuniteteve vendase dhe të atyre që kanë lidhje me mjedisin rrethues është pjesë thelbësore e strategjisë për zhvillimin e qëndrueshëm për konservim dhe menaxhim.

Angazhimi ndërdisiplinor duhet inkurajuar si praktikë standarde në konservimin dhe menaxhimin e mjedisit rrethues. Fushat përkatëse të trashëgimisë kulturore përfshijnë arkitekturën, planifikimin urban dhe rajonal, planifikimin e peizazhit, inxhinierinë, antropologjinë, historinë, arkeologjinë, etnologjinë, kurimin dhe arkivat.

Bashkëpunimi me institucionet dhe specialistët në fushën e trashëgimisë natyrore duhet gjithashtu të inkurajohet si pjesë përbërëse e praktikave të mira për identifikimin, mbrojtjen, prezantimin dhe interpretimin e strukturave, siteve apo zonave të trashëgimisë në mjedisin e tyre rrethues.

13. Trajnimet profesionale, interpretimi, edukimi i komunitetit dhe ndërgjegjësimi i publikut duhet inkurajuar për të mbështetur bashkëpunimet dhe ndarjen e njohurive, si dhe për të përkrahur qëllimet e konservimit dhe për të përmirësuar efektivitetin e mjeteve të mbrojtjes, planeve të menaxhimit dhe instrumenteve të tjera.

Përvoja, njohuritë dhe mjetet e zhvilluara përmes konservimit të strukturave individuale, siteve dhe zonave të trashëgimisë duhen zgjeruar, duke i plotësuar me menaxhimin e mjedisit të tyre rrethues.

Burime ekonomike duhen caktuar për kërkime shkencor, vlerësimin dhe planifikimin strategjik të konservimit dhe menaxhimit të mjedisit rrethues të strukturave, siteve dhe zonave të trashëgimisë.

Ndërgjegjësimi për rëndësinë e mjedisit rrethues në dimensionet e tij të ndryshme është përgjegjësi e përbashkët e profesionistëve, e institucioneve, e komuniteteve vendase dhe e atyre që kanë lidhje me të, të cilët kur marrin vendime duhet të kenë parasysh dimensionet e vlerave materiale dhe jomateriale të mjedisit rrethues.